

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 2 2009 | ÅRGÅNG 13

Bokförlaget THALES

INTERVJU MED TORBJÖRN TÄNNSJÖ,
PROFESSOR I PRAKTISK FILOSOFI VID STOCKHOLMS UNIVERSITET

Vilka frågor är de viktigaste frågorna inom politisk filosofi?

JAG KAN SVARA på vilka frågor det är som har intresserat mig. Det är de frågor jag själv skrivit om, men de kanske också är de viktigaste. Det är framför allt tre frågor som har intresserat mig: frihet, demokrati och förtryck. Jag är emot frihet, och jag har tyckt att det varit viktigt att kritisera den borgerliga frihetspropagandan. En individs handlingar påverkar alltid någon annan. Det här skrev jag ett antal uppsatser om i början av min karriär.

Jag har också argumenterat för populistisk demokrati. Särskilt intressant tycker jag att spänningen mellan populistisk demokrati och elitistisk demokrati är. Dessutom har jag skrivit om global demokrati. Jag har ställt mig frågan om den är önskvärd och möjlig, och menar att den är båda två. Den behövs för att undvika saker som krig och miljöförstöring, och för att vi ska kunna bekämpa fattigdom och få en mer jämlik värld. Jag tror också att den är möjlig. Vi befinner oss i ett unikt läge nu. Vi står ungefär där den nationella demokratin stod på 1800-talet. Man kan se en motsättning mellan populism och elitism. Jag tror att trycket på att få till stånd en global politisk ordning kommer att öka. FN måste givetvis förstärkas. Länder måste ge upp sin kontroll över territorier. Man kan redan se vissa tendenser på detta. Länder ställer till exempel fredsbevarande styrkor under FN:s befäl.

Slutligen har jag också hållit på med ett projekt som försöker förklara förtryck. Vi har kallat det diktaturprojektet. En fråga är vad det är som gör att människor accepterar förtryck. Varför gör man inte uppror? De förtryckta är ju många fler än förtryckarna. Jag har tittat på två förklaringar. Den ena är ideologisk, där tanken är att de förtryckta har blivit vilseledda. De tror kanske inte att de förtjänar bättre eller att de kan påverka sin situation till det bättre. Den andra är att förtryck är ett koordinationsproblem. Den enskilde tjänar på att inte delta. Blir det en ny ordning kan du dra nytta av det ändå.

Blir det inte en ny ordning har du inte riskerat något. Det finns brister med båda förklaringarna. Den senare verkar vara något bättre, men den kan inte förklara alla former av förtryck. Den förutsätter också att människor är egoister. Skulle människor i stället vara altruister så skulle de under förutsättningen att mycket står på spel ha goda skäl att göra uppror. Visserligen är människor inte generellt sett altruister, men de kan vara det under vissa förutsättningar. Det är därför viktigt att identifiera de förutsättningarna. Här finns intressanta resultat inom socialpsykologin.

Du tar inte upp rättvisa?

Jag ser inte det som ett speciellt område. Många verkar tro att det utgör en egen disciplin, men jag anser att politisk filosofi tillhör tillämpad etik. Det bästa svaret på rättvisefrågorna är därför utilitarism.

Vad bestämmer inriktningen på den akademiska debatten inom politisk filosofi?

Jag vet inte. Man kan konstatera att moden kommer och går. Först kom »rational choice», som avlöstes av kommunitarism. Och nu är det deliberativt demokrati. Men vad det sedan är som gör att vissa frågor blir mer diskuterade än andra är svårt att säga. Det är klart att om någon på ett stort lärosäte tar upp en fråga så har det betydelse. För att få igång en debatt och få uppmärksamhet måste man hitta någon att polemisera emot, och kända namn är naturligtvis tacksamma. Men varför uppmärksamheten koncentreras till vissa frågor snarare än andra är svårare att svara på.

Är det något speciellt område som det kommer att bli ett ökat intresse kring i framtiden?

Jag tror att intresset för en global politisk ordning är växande, och att vi är på väg mot en radikal tidsålder. Som jag sa så står vi med avseende på en global demokrati ungefär där den nationella demokratin stod på 1800-talet. Det finns skäl att vara optimistisk.

Har den allmänna politiska idédebatten följt den akademiska debatten?
Jag tycker att det finns ett stort gap. Det är speciellt stort nu. Den politiska debatten är helt utslätad, det råder ett enhetligt ideologiskt klimat. Inga radikala förslag kommer igenom. Det är nästan otänkbart att man skulle diskutera saker som löntagarstyrda företag eller andra liknande frågor. Den akademiska debatten är mycket radikalare – där förekommer sådana diskussioner. Det här gäller också kulturdebatten. Där har man fastnat i identitetsfrågor, och de är perifera enligt min mening. De viktiga frågorna, de som rör fördelning av makt och resurser, diskuteras inte på allvar.

Vilka politiska tänkare har influerat dig mest?

Jag känner en viss beundran för de historiska gestalterna. Men det är svårt att hålla samma kritiska distans till dem som man gör till samtida tänkare. Platon och Hobbes har inspirerat mig mycket. Spinoza är också mycket viktig, men honom har jag inte läst. Av moderna tänkare har jag blivit inspirerad av Oppenheimer. Jag gillar hans positiva frihetsideal och hans idé om social frihet. Jag fick »Dimensions of Freedom» av Harald Ofstad som var professor i praktisk filosofi i Stockholm; den inspirerade mig till att skriva uppsatserna mot frihet. Här har jag också blivit inspirerad av Berlin. Jag har även inspirerats av Schumpeter. Jag tycker att han är skarp. Jag gillar också hans cynism. Den kanske inte kommer till uttryck i det han säger, det är väl inte så kontroversiellt, men jag gillar det sätt han skriver på – hans provokativa stil. William Rikers texter har också inspirerat mig.

Du verkar gilla dina motståndare?

Så är det nog, det är de som inspirerar mig mest. Jag gillar också dem som sticker ut, som har något kontroversiellt att säga. Jag vill också nämna Rousseau, jag tycker att han är fascinerande – både hans tankar om populistisk demokrati och de om direkt demokrati. Det är väldigt fint, men tyvärr orealistiskt. Jag har även blivit inspirerad av Condorcet och hans juryteorem – tanken på att en majoritet ofta träffar rätt, givetvis under vissa antaganden, och därför kan

sågas fatta bättre beslut än enskilda personer. Man får inte heller glömma Lenin.

Vilken status har den politiska filosofin inom filosofin?

Den har inte någon speciellt hög status. Jag hade själv en professur i politisk filosofi ett tag som var finansierad av Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, men den drogs in när jag blev professor i Göteborg. Det har dock blivit något bättre. Det finns flera filosofer idag som sysslar med politisk filosofi, som Gustaf Arrhenius, Lena Halldenius, Magnus Jiborn, Folke Tersman och jag själv. Men man kunde förvänta sig mer – eventuellt en professur. Man kan konstatera att vi inte har samma situation som man har internationellt. Där finns flera personer som är etablerade enbart som politiska filosofer, till exempel Bob Goodin, Carol Gould, David Held och många fler. Den här skillnaden beror kanske på den uppdelning vi har i Sverige mellan praktisk filosofi och teoretisk filosofi. Den har gjort att vi har renodlat verksamheten, vi har koncentrerat oss på kärnan i praktisk filosofi.

Finns det någon skillnad mellan politisk teori och politisk filosofi?

Det är samma sak. Politisk teori är kanske något mer empiriskt orienterad.

Finns det någon skillnad mellan den politiska filosofi som bedrivs på statsvetenskapliga institutioner och den politiska filosofi som bedrivs på filosofiska institutioner?

Menar du på Stockholms universitet eller generellt?

Som du vill.

Jag känner inte till deras forskning tillräckligt väl. Jag riskerar att säga något oförskämt.

Du vill inte svara?

Du kan skriva att jag riskerar att säga något oförskämt.

Hur ser du på skillnaden mellan kontinental filosofi och analytisk filosofi? Det är mest en fråga om stil, man diskuterar egentligen samma frågor. Men jag har en negativ syn på kontinental filosofi. Man behandlar viktiga ämnen, men det är dåligt underbyggt. Jag är upprörd över deras sätt att uttrycka sig, de uttrycker sig medvetet oklart, som om de är ointresserade av att läsaren ska förstå. De sysslar med bullshit. Ja, du känner till Cohens distinktion mellan »bullshit Marxism» och »non-bullshit Marxism». Jag tycker att de visar ett förakt gentemot läsaren.

Förakt?

Ta Habermas. Han skriver fruktansvärt. Det är otroligt svårt att förstå. Varför gör han det? Han är knappast dum. Jag tycker det är att visa ett förakt gentemot läsaren. Han verkar nöjd med att inte bli förstådd. Han är enligt min mening uppbyggd av medier.

Anser du att feministisk filosofi har gett några värdefulla bidrag till filosofin?

Absolut. Man har uppmärksammat mäns förtryck av kvinnor och problematiserat könsrollerna. Jag tycker exempelvis att queer-teori är mycket intressant. Det är sant som Sartre säger, att man skapar sig själv. Men tyvärr så är mycket bullshit. Man har inte kommit vidare, och inte förmått att ge några värdefulla teoretiska bidrag. Det har varit ett stickspår att hävda att man har en egen metod – det är ett exempel på bullshit. Det har också varit så att duktiga kvinnliga filosofer som inte har ställt upp på det här har blivit utfrysta. Men som sagt, att man har uppmärksammat mäns förtryck av kvinnor är viktigt. Kvinnor har varit förtryckta inom moralfilosofi i Sverige. Det fanns inga kvinnor inom moralfilosofin förut. Men det har blivit bättre, både här och internationellt. Jag diskuterar delvis det här i den engelska utgåvan av min bok *Normativ etik*. En sak jag nämner där är att ett av de intressantaste och mest diskuterade bidragen till moralfilosofi på den senare tiden är det som kallas för »The Trolley Problem», och som är påhittat av Philippa Foot och utvecklat av Judith Jarvis Thomson. Men det är inte ett feministiskt problem.

Står du alltid bakom de kontroversiella uppfattningar du för fram?

Jag har aldrig sagt något jag inte tror på. Men jag måste inte brinna för de uppfattningarna jag för fram. Faktum är att jag sällan skriver om det som engagerar mig mest – ja, förutom då kanske demokrati. Jag har ett lättsamt förhållande till de resultat jag kommer fram till. För att jag ska skriva om någonting måste jag själv vara förvånad över resultatet. Men jag måste inte vara övertygad. Som akademiker har man inget att förlora. Man kan därför vara generös med sitt eget anseende.

Tar folk dig på allvar? Du för fram kontroversiella uppfattningar men många verkar rycka på axlarna.

Jag tror att det beror på att jag inte brinner för det jag argumenterar för. Jag försöker inte konvertera människor. Jag lägger fram förslag, presenterar resultat jag är förvånad över. Därför tror jag inte att debatten blir hätsk.

Alf Svensson skrev för ett antal år sedan ett debattinlägg där han föreslog att du skulle avsättas från din tjänst som universitetslektor. Hur ser du på det idag?

Det var en storm i ett vattenglas, det var inte ett realistiskt förslag. Jag trodde aldrig att det skulle bli verklighet, och det har heller inte skadat min karriär. Jag argumenterade för selektiv abort, men det jag sa var inte speciellt kontroversiellt. Det fanns ju en lagstiftning som tillät abort. Det nya var att man kunde ge föräldrar mer information, t.ex. om fosterskador, än vad man kunde göra tidigare. Man kan tycka att det är lustigt att han reagerade på det.

Tror du han använde dig för att främja sin egen karriär?

Ja, det tror jag. Vissa säger att jag använde honom för att främja min ... Man måste ju hitta någon att polemisera emot.

Hur reagerade andra forskare på det här?

Det var nog en viss kyla. Det är klart att jag hade velat ha mer offentligt stöd. Men det har som sagt inte hindrat mig i min karriär.

Jag har klarat mig bra. Man kan konstatera att det finns en viss feghet hos akademiker vad gäller att gå ut i medierna. Men min självkänsla var aldrig hotad.

Du är hårdhudad?

Nej, men jag hade en realistisk syn på vad som skulle kunna hända. Och ett lättsamt förhållningssätt. Jag är inte heroisk. Men det händer inte så mycket om man utmanar i Sverige.

→

Magnus Jedenheim-Edling